

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ СПОРІВ В АРБИТРАЖАХ AD HOC

студентки 2 курсу, 6 м групи,

спеціальності 081 «Право»,

спеціалізації

«Комерційне право»

Чамари Марини Ігорівни

Науковий керівник

к.ю.н., доц.

Тищенко Юлія Вікторівна

Гарант освітньої програми

д.ю.н., доцент

Гончаренко Олена Миколаївна

Київ-2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗГЛЯДУ СПОРІВ В АРБІТРАЖАХ AD HOC	
1.1. Поняття та види арбітражів.....	6
1.2. Порядок утворення міжнародних комерційних арбітражів: інституційного та ad hoc.....	19
1.3. Особливості укладення арбітражної угоди в арбітражах ad hoc	24
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА РОЗГЛЯДУ СПОРІВ В АРБІТРАЖАХ AD HOC	
2.1. Порядок розгляду справ в арбітражах ad hoc	34
2.2. Особливості розгляду інвестиційних спорів в арбітражах ad hoc	37
2.3. Особливості оспорювання та виконання рішень постановлених арбітражами ad hoc.....	42
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Розгляд спорів в арбітражах ad hoc тісно пов'язаний із принципом свободи договору, який полягає в тому, що кожна із договірних сторін може включити в договір арбітражне застереження. Згідно цього застереження спори, що виникають між такими сторонами можуть передавати на розгляд до арбітражу ad hoc.

Основною перевагою арбітражу ad hoc є відсутність формалізації, що є притаманною, наприклад, інституційним установам. Зокрема, така процедура направлена на найшвидше вирішення спору та мінімізацію негативних наслідків для сторін. Так, у сторін є свобода вибору щодо кандидатур арбітрів, матеріального права, місця арбітражу, процедури тощо. Оскільки ані національне законодавство України, ані норми міжнародного права не містять жодних обмежень щодо вибору сторонами виду арбітражу, арбітражного регламенту чи місця арбітражу, ніщо не заважає сторонам обрати арбітраж ad hoc в Україні та за межами.

З урахуванням вказаного існує необхідність узагальнити практику та порядок розгляду справ в арбітражах ad hoc, виявити колізії, прогалини та недоліки з метою розроблення пропозицій та рекомендацій з метою удосконалення чинного законодавства, яке регулює вказане питання.

Підґрунтям для подальшого дослідження проблем особливостей створення та функціонування арбітражів ad hoc слугують праці українських вчених-правників: В.Н. Ануров [24], О. Волошук [25, 26], Л. Винокурова [27], А.В. Войціховський [28], М.О. Гетманцев [25, 26], О.М. Гончаренко [29], І. Емельянова [30], Т.Г. Захарченко [31], А.Ф. Клян [32], А.С. Киричук [33], І. Коваленко [34], Є. Колдов [35], О. Колдов [35], В. В. Кочин [36], Я.П. Любченко [38], М. М. Мальський [39], Ю.Д. Притика [57-60], Г.А. Цірат [67-72] та інших.

Мета дослідження. Автор випускної кваліфікаційної роботи ставив за мету на основі практичного розгляду справ в арбітражах, порівняльно-правового аналізу вітчизняного та зарубіжного законодавства прийти до висновків

теоретичного характеру та розробити рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства України у питаннях, які регулюють порядок розгляду справ в арбітражах ad hoc.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі **завдання**:

- дати визначення поняттю «арбітраж» та порівняльну характеристику їх видам;
- дослідити порядок створення арбітражів ad hoc;
- з'ясувати особливості укладання арбітражної угоди в ad hoc;
- розглянути порядок розгляду справ в арбітражах ad hoc;
- з'ясувати особливості розгляду інвестиційних спорів в арбітражах ad hoc;
- виявити особливості оспорування та виконання рішень постановлених арбітражами ad hoc;
- сформулювати пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання розгляду спорів в арбітражах ad hoc.

Об'єктом дослідження є правовідносини щодо порядку створення та розгляду справ арбітражами ad hoc.

Предметом дослідження є порядок розгляду спорів в арбітражах ad hoc.

Методи дослідження. Методологічною основою обрано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пошуку, які надали можливість ґрунтовно проаналізувати об'єкт і предмет дослідження, такі як діалектичний, порівняльно-правовий, історико-правовий, формально-логічний, системно-функціональний методи тощо. Так, порівняльно-правовий метод застосовувався з метою вивчення вітчизняного та зарубіжного законодавства, яке регулює правовідносини в частині створення, функціонування та прийняття рішень арбітражами ad hoc. Із застосуванням формально-логічного методу була опрацьована наукова література стосовно теми дослідження і аналізувалась практика Верховного Суду, інших судів України з проблем, пов'язаних з визнанням наданням дозволу на виконання арбітражних рішень. Системно-функціональний метод надав можливість вивчити і дослідити правову природу

арбітражів ad hoc, порядок їх утворення, процедуру розгляду справ, виконання рішень арбітражів ad hoc тощо.

Наукова новизна полягає у порівнянні характеристик арбітражу ad hoc та інституційного арбітражу, дослідженні особливостей порядку створення арбітражів ad hoc, дослідженні практичних проблем укладання арбітражної угоди в ad hoc, порядку розгляду справ, в тому числі інвестиційних спорів, особливостей оспорування та виконання рішень постановлених арбітражами ad hoc. Наведені пропозиції щодо удосконалення законодавства щодо порядку розгляду спорів в арбітражах ad hoc.

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті «Особливості розгляду спорів арбітражем ad hoc: теорія та практика», що опублікована у збірнику наукових статей «Цивільне та комерційне право : виклики сьогодення». К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020.

Практична цінність одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані та обґрунтовані теоретичні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані для вдосконалення вітчизняного законодавства щодо порядку розгляду спорів в арбітражах ad hoc, а також в учбовому процесі в юридичних навчальних закладах.

Структура випускної кваліфікаційної роботи обумовлена метою і предметом дослідження та авторським підходом до розгляду обраної теми. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, які включають в себе шість підрозділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 58 сторінок, із яких основна частина роботи займає 49 сторінок. Список використаних джерел складається з 78 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗГЛЯДУ СПОРІВ В АРБІТРАЖАХ AD HOC

1.1. Поняття та види арбітражів

Історія розвитку арбітражу ad hoc бере початок з 1872 року. Саме тоді було вперше застосовано арбітраж ad hoc для розгляду одного з найважливіших спорів між США та Великою Британією з приводу втручання у справи держави [13]. Дипломатичний спір між Північними штатами та Великою Британією, який трохи згодом отримав назву «Справа Алабама (Alabama Case)» виник під час громадянської війни у США [64].

З обставин справи відомо, що Англія прийняла на себе зобов'язання з нейтралітету, однак порушила їх. Натомість у Великій Британії було побудовано низку військових кораблів Конфедерації, найвідоміший із них – «CSS Alabama». Вони пограбували та потопили близько 150 торгових кораблів США, які направлялися у Європу впродовж 1862-1864 рр. Наприкінці лютого 1871 р. обидві держави погодилися вирішити цей спір за допомогою спеціальної комісії, створеної сторонами. Вона зібралася у Вашингтоні 8 березня 1871 р., а вже 8 травня дійшли висновку про передачу Алабамської справи на вирішення арбітражного суду (Tribunal of Arbitration), скликаного у Женеві, який мав складатися із п'ять членів: по одному представнику сторін, короля Італії, президента Швейцарської Конфедерації та імператора Бразилії. Арбітражний суд ухвалив рішення у вересні 1872 р., відмовивши США у компенсації непрямих збитків.

Розглянувши суть справи, арбітри дійшли висновку, що Англія повинна сплатити компенсацію в розмірі 15,5 млн доларів за пряму шкоду, заподіяну внаслідок порушення нею нейтралітету [64].

На думку Любченко Я.П. мирне вирішення спору після закінчення війни створило важливий прецедент із вирішення міжнародних спорів, зокрема шляхом розгляду спорів в арбітражах *ad hoc* [38].

Тим не менш, на думку українського вченого М.М. Мальського розвиток міжнародного комерційного арбітражу можна розділити на п'ять етапів [39, с.9]:

1 етап: Арбітражі між Англією та США, а також ініціативи окремих учених стали поштовхами до укладення Гаазьких конвенцій 1899 і 1907 років та до заснування Постійно діючої палати третейського суду в Гаазі. Вважається, що саме в цей період відбулося зростання довіри до арбітражу, в тому числі почали з'являтися постійно діючі суди (палати, трибунали тощо) третейського судочинства для розгляду спорів різного характеру.

2 етап: Підписання Конвенції про виконання іноземних арбітражних рішень 1958 р., яка запровадила принципово новий механізм реалізації інституту міжнародного комерційного арбітражу, на відміну від Конвенції про виконання іноземних арбітражних рішень 1927 р., яка містила низку недоліків і не набула значного поширення.

3 етап: 28 квітня 1976 року Комісія Організації Об'єднаних Націй з міжнародної торгівлі одноголосно затвердила проект Арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛ [11]. До цього регламенту і сьогодні часто звертаються сторони при вирішенні міжнародних комерційних спорів, особливо у *ad hoc* арбітражах. Більше того, вагомим внеском комісії ЮНСІТРАЛ до розвитку сучасної арбітражної системи було прийняття у 1985 році Типового закону ЮНСІТРАЛ. Генеральна Асамблея ООН рекомендувала всім країнам належним чином враховувати цей типовий закон, що сприятиме виробленню єдиного підходу до права, зокрема до арбітражних процедур, а також задоволенню потреб практики міжнародного комерційного арбітражу [14].

4 етап: У 1961 році за ініціативою Європейської економічної комісії ООН було розроблено та відкрито для приєднання не менш прогресивну Європейську конвенцію про зовнішньоторговельний арбітраж [2]. Саме під час четвертого етапу було сформовано нормативно-правову базу для регулювання міжнародного

комерційного арбітражу, зокрема щодо укладення і виконання арбітражної угоди. Саме в цей час набули розвитку національне законодавство про міжнародний комерційний арбітраж, а також міжнародна арбітражна практика. Арбітраж сформувався як альтернатива національним судам при розгляді міжнародних комерційних спорів.

5 етап: Розпочався з укладенням Конвенції про вирішення інвестиційних суперечок між державами та іноземними особами 1965 року і триває дотепер.

У Тлумачному словнику Блекса дається таке значення арбітражу: «Арбітраж – це передача спору на розгляд незалежній (третій) особі, обраній сторонами спору, які заздалегідь погоджуються виконувати рішення цього арбітра, винесене після слухання справи, у ході якого обидві сторони були вислухані» [76, с. 549].

Американський юрист Г. Борн охарактеризував арбітраж як засіб, за допомогою якого спір вирішується незаінтересованою особою, відповідно до добровільної угоди сторін [77].

Якщо розглядати арбітраж крізь призму української юридичної науки, то наприклад український вчений Ю. Притика вважає, що арбітраж – це форма приватного правосуддя, яке ґрунтується на угоді, спеціально укладеній для цього сторонами спору, де арбітр наділяється повноваженнями, аналогічними повноваженням судді; водночас ці повноваження випливають з угоди між сторонами [57,58].

На думку А.В. Приходько для розуміння правової природи арбітражу, розкриття його сутності та складових елементів необхідно виокремити його основні концепції, серед яких: договірна (консенсуальна), юрисдикційна (процесуальна), змішана, автономна [60].

Відповідно до договірної теорії арбітраж розуміється як єдиний процес, який є результатом волі сторін та є способом вирішення, а договір є способом вирішення спору між сторонами. Арбітражна угода та арбітражне рішення є частинами договору про арбітраж [61].

Відповідно до процесуальної теорії арбітраж розподіляється на арбітражне рішення та арбітражну угоду. За цією теорією арбітраж виникає з державної правової системи, а функції арбітрів збігаються з функціями державних судів. Разом з тим, серед правових актів України існує рішення Конституційного суду, відповідно до якого Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України як недержавний орган не здійснює, функції правосуддя в контексті статті 124 Конституції України [20].

Відповідно до автономної теорії арбітраж розглядається як наднаціональне явище. Це зокрема пов'язано з тим, що під час вирішення спору буде виключним застосування лише міжнародного права, що вже виключає застосування норм та принципів договірної, цивільно-процесуального та міжнародного приватного права [32].

Змішана теорія включає в себе ознаки договірної та процесуальної характеристики арбітражу.

Актуальним на наш час залишається питання визначення правової природи міжнародного комерційного арбітражу та його походження, оскільки станом на сьогодні серед вчених-правників відсутня однастижна точка зору щодо цього питання.

У міжнародній практиці для позначення несудового недержавного вирішення спорів за допомогою третьої особи, рішення якої обов'язкове, існує термін «arbitration», що використовується як для позначення самого процесу, так і органу, що створений для розгляду таких спорів [37].

Таким чином, розглядаючи арбітраж як інститут права варто пам'ятати про його подвійну юридичну природу, зокрема:

1. Арбітраж є органом (установою), яка уповноважена вирішувати міжнародні приватно-правові спори;
2. Арбітраж є певною процедурою, за допомогою якої вирішуються приватно-правові спори.

Такої ж думки, про подвійну юридичну природу міжнародного комерційного арбітражу, дотримується і А.В. Приходько [60]. Однак на його

думку, відсутність загальноприйнятої теорії природи арбітражу чи підходу до класифікації цього явища, призводить до зменшення суб'єктів, які бажають передати вже існуючі чи майбутні міжнародні приватні спори до розгляду шляхом арбітражу.

В контексті цього, слід зауважити, що з метою гармонізації країнами світу законодавства про міжнародний комерційний арбітраж, всім країнам-членам ООН було рекомендовано врахувати положення резолюції Генеральної Асамблеї ООН №40/70 від 11 грудня 1985 р., якою схвалено Типовий закон про міжнародний комерційний арбітраж, розроблений комісією ООН з права міжнародної торгівлі [14].

На підставі зазначеної вище резолюції Генеральної Асамблеї ООН практично кожна країна-член ООН прийняла свій власний закон про міжнародний комерційний арбітраж, в основу якого було покладено Типовий закон ЮНСІТРАЛ [14].

24.02.1994 р. був прийнятий Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» (далі – Закон України «Про МКА»), в преамбулі якого зазначено наступне: «Цей Закон виходить з визнання корисності арбітражу (третейського суду) як методу, що широко застосовується для вирішення спорів, які виникають у сфері міжнародної торгівлі, і необхідності комплексного врегулювання міжнародного комерційного арбітражу в законодавчому порядку; враховує положення про такий арбітраж, які є в міжнародних договорах України, а також в типовому законі, прийнятому в 1985 році Комісією ООН з права міжнародної торгівлі і схваленому Генеральною Асамблеєю ООН для можливого використання державами у своєму законодавстві» [16].

На думку В.Н. Петрини, навіть прийнявши Закон України «Про МКА», Україна не досягла цілей гармонізації українського законодавства з нормами міжнародного права, а саме норми Закону «Про МКА» суттєво відрізняються від положень Типового Закону ЮНСІТРАЛ, здебільшого це стосується використання термінології [55, с.214].

Дійсно, проблема колізій в сучасному українському законодавстві, яка стосується здебільшого визначення термінології існує. Наприклад, це стосується поняття «арбітраж» в Законі України «Про МКА», яке суттєво відрізняється від поняття «арбітраж», що застосовується в актах міжнародного права та права економічно розвинутих країн.

Звернувшись до Типового закону ЮНСІТРАЛ щодо міжнародного торговельного арбітражу, зустрінемо наступне визначення арбітражу: «Арбітраж-означає будь-який арбітраж, незалежно від того здійснюється він постійною арбітражною установою чи ні» [14].

Відповідно до статті 2 Закону України «МКА», відповідно до якого «арбітраж» - будь-який арбітраж (третейський суд) незалежно від того, чи утворюється він спеціально для розгляду окремої справи, чи здійснюється постійно діючою арбітражною установою, зокрема Міжнародним комерційним арбітражним судом або Морською арбітражною комісією при Торгово-промисловій палаті України [15].

З цього ж Закону, впливає що терміни «арбітраж» і «третейський суд» необхідно вживати як синоніми, незалежно від того є арбітраж інституційним чи спеціально створеним.

На нашу думку, досить важливим та актуальним буде питання розмежування комерційного міжнародного арбітражу та третейського суду.

Слід згадати щодо концептуальної моделі третейського суду на теренах України. Зокрема, відповідно до Закону України «Про третейські суди» [16]:

- третейський суд - недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому цим Законом, для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин;
- третейський суддя - фізична особа, призначена чи обрана сторонами у погодженому сторонами порядку або призначена чи обрана відповідно до цього Закону для вирішення спорів у третейському суді;

- третейський розгляд - процес вирішення спору і прийняття рішення третейським судом.

Словосполучення «третейський суд» в Законі України «Про МКА» зустрічається 76 разів. Зокрема, розділ 3 цього закону іменується як «Склад третейського суду», Розділ 4 «Компетенція третейського суду».

В типовому законі, прийнятому в 1985 році Комісією ООН з права міжнародної торгівлі і схваленому Генеральною Асамблеєю ООН для можливого використання державами у своєму законодавстві, аналогічні розділи закону позначаються як «Арбітражний суд»№. В законі «Про МКА», зазначено, що Міжнародний комерційний арбітражний суд є самостійною постійно діючою арбітражною установою (третейським судом). Тобто, з цього ж закону можна зробити висновок, що поняття «Арбітражний суд», «арбітраж» та «третейський суд» є синонімами (тобто словами однаковими за значенням, проте різними за звучанням).

Слід зазначити, що те що в Законі України «Про МКА» одноособовий арбітр або колегія арбітрів має назву «Третейський суд», в Типовому законі має назву «Арбітражний суд». Допустимо, що це є складнощами перекладу, а наше законодавство ще й досі піддається впливу радянського права. Однак, наприклад в ст.33 Закону про МКА міститься норма, що Протягом 30 днів після отримання рішення, якщо сторонами не узгоджено інший строк будь-яка із сторін, повідомивши про це іншу сторону, може просити «арбітражний суд» виправити будь-яку допущену в рішенні помилку в підрахунках, описку чи друкарську помилку або інші помилки аналогічного характеру. Постає питання, чому законодавець використовує словосполучення «арбітражний суд», а не «третейський суд». Тобто, з цього можна зробити висновок, що в українському законодавстві існує поняття і «арбітражний суд», і «третейський суд». Єдине, що залишається, надавати самостійні здогадки, що законодавець вживає такі поняття виключно як синоніми.

На наш погляд, законодавець в Законі України «Про МКА», називаючи арбітражний суд – «третейським судом», просто намагався відокремити

арбітражний суд, як одноособового арбітра або колегію від арбітражу в розуміння самої процедури розгляду справи – арбітражу.

І хоча на думку В.Н. Петрини норми Закону України «Про МКА» спрямовані на визначення правового статусу третейських судів, не погоджуємось з такою позицією. Оскільки, п.12 ст.6 Закону України «Про третейські суди» відповідно до якої, Третейські суди в порядку, передбаченому цим Законом, можуть розглядати будь-які справи, що виникають із цивільних та господарських правовідносин, за винятком справ, коли хоча б одна із сторін спору є нерезидентом України. Відповідно до с.1 Закону України «Про МКА» до міжнародного комерційного арбітражу можуть за угодою сторін передаватися [14]:

- спори з договірних та інших цивільно-правових відносин, що виникають при здійсненні зовнішньоторговельних та інших видів міжнародних економічних зв'язків, якщо комерційне підприємство хоча б однієї із сторін знаходиться за кордоном, а також
- спори підприємств з іноземними інвестиціями і міжнародних об'єднань та організацій, створених на території України, між собою, спори між їх учасниками, а так само їх спори з іншими суб'єктами права України.

Таким чином, слід пам'ятати, що словосполучення «третейський суд» в Законі України «Про МКА» вживається зовсім в іншому розумінні ніж в Законі «Про третейські суди». Оскільки, норми Закону України «Про МКА», аж ніяк не можуть визначати правовий статус третейських судів в Україні, про що є пряма вказівка в Закону України «Про третейські суди». Підвідомчість справ третейського суду в розумінні Закону України «Про МКА» та третейського суду в розумінні Закону України «Про третейські суди» - зовсім різна. А отже маємо можливість, зробити висновок, що вживання словосполучення «третейський суд» є складнощами перекладу міжнародних документів, або спробою законодавця зробити законодавство більш гнучким та пристосувати його до власної правової системи. Тому, на жаль, маємо колізію в законодавстві, зумовлену пострадянськими концепціями та термінами.

Серед іншого, можна припустити, що такі термінологічні неточності існують саме тому, що в нашій країні, як і в деяких інших постсоціалістичних країнах, існує система поділу арбітражу на внутрішній та міжнародний. Зокрема, під внутрішнім арбітражем слід розуміти третейські суди які діють на території України у відповідності Закону України «Про третейські суди». «Арбітраж» використовується як у міжнародній публічній практиці, так і міжнародній приватній сфері. Поняття «третейський суд» перейшло у законодавство СРСР, а потім і законодавство незалежної України із законодавства Російської імперії. Однак, можливо, український законодавець в спробі гармонізувати українське законодавство, вирішив зробити видимість власної уніфікації Типового закону. Разом з тим, таку спробу можна вважати невдалою.

Крім того, термін «міжнародний» у Законі України «Про МКА» теж має відносне значення. На думку Г. Дмитрієвої, арбітражна колегія утворюється відповідно до норм національного права і в своїй діяльності послуговується виключно національним процесуальним правом. Внаслідок цього за своєю природою міжнародний комерційний арбітраж є національно-правовим інститутом [39]. З цим можна погодитись лише на половину: слід пам'ятати, що порядок формування арбітражної колегії сторони спору можуть передбачити самі в арбітражній угоді. За відсутності такої домовленості застосовуються передусім відповідні положення арбітражного регламенту, який обрали сторони.

Водночас, український вчений М. Мальський зауважує, що арбітраж проводить арбітражний розгляд справи не тільки відповідно до регламенту, що застосовується, а також враховує відповідні процесуальні норми права держави місця арбітражу (*lex loci arbitri*) [37].

Таким чином, можна зробити висновок, що термін «міжнародний» стосується передусім учасників спору, оскільки до такого арбітражу передаються спори, спори з договірних та інших цивільно-правових відносин, що виникають при здійсненні зовнішньоторговельних та інших видів міжнародних економічних зв'язків, якщо комерційне підприємство хоча б однієї із сторін знаходиться за кордоном, а також спори підприємств з іноземними інвестиціями і міжнародних

об'єднань та організацій, створених на території України, між собою, спори між їх учасниками, а так само їх спори з іншими суб'єктами права України (закон про МКА). Звідси можна й розтлумачити термін «комерційний».

Тобто, обираючи, арбітраж ad hoc сторони розуміють, що їм прийдеться самостійно створювати процедури для даного арбітражу, оскільки відсутній будь-який регламент, який регламентує порядок проведення такого арбітражу та немає жодного формального управління зі сторони будь-якої арбітражної установи.

Чому сторони обирають арбітраж ad hoc? Як правило, це відбувається тому, що сторони мають певне упереджене ставлення до певних інституційних арбітражів, тобто сторони хочуть провести арбітраж в нейтральній інституції (яка буде створення тимчасово на час вирішення конкретного спору). Ще однією причиною можуть бути високі арбітражні збори, які здебільшого прив'язуються до ціни позову. Взагалі, можна виділити ряд переваг арбітражу ad hoc, перед інституційним арбітражем, серед яких:

- сторони самостійно визначають правила процедури розгляду, правила надання доказів тощо;
- сторони можуть пристосувати арбітражний процес до конкретних обставин справи, самостійно обрати місце проведення арбітражного розгляду, мову тощо;
- можливість залучити незалежних арбітрів, що забезпечує прозорість вирішення спору.

Слід зазначити, що перелічені вище переваги будуть дієвими лише тоді, коли сторони правильно ними скористаються, а саме коли сторони дійсно будуть однаково зацікавлені у правильному вирішенні справи.

За галузевою ознакою, арбітраж може поділятися на публічний, комерційний та змішаний.

На думку Мамон З.В., міжнародний публічний арбітраж – це процедура третейського судового врегулювання спорів за участю держав, міжнародних організацій та, у визначених випадках, за участю фізичних чи юридичних осіб, яка завершується остаточним та обов'язковим рішенням по справі, а також орган

(арбітражний суд), який створюється договірними сторонами для вирішення конкретного спору (ad hoc), спорів визначеної категорії або будь-яких спорів, що виникають між ними (інституційний арбітраж)[39].

Міжнародний публічний арбітраж застосовується для мирного вирішення міжнародних спорів між державами, інвестиційних спорів між державами та суб'єктами приватного права та регулюється міжнародним публічним правом.

У міжнародних приватних відносинах поширеним засобом вирішення міжнародних приватних спорів є міжнародний комерційний арбітраж. Цей засіб вирішення міжнародних приватних спорів набув популярності як альтернативний спосіб, завдяки існуючим ускладненням, які притаманні міжнародному розгляду спорів, наприклад, небажання розгляду спору в суді іноземної держави через незнання процесуальних норм чи питань, пов'язаних з подальшим виконання судового рішення.

Міжнародному комерційному арбітражу як особливому методу вирішення спорів арбітражу притаманні наступні ознаки: спір вирішується третіми неупередженими особами (особою), арбітрами, які не є представниками сторін та/або судової влади відповідної держави; повноваження арбітрів впливають з угоди сторін; внаслідок укладання арбітражної угоди виключається компетенція державних судів у справі; спори, передані на розгляд арбітражу, можуть бути фактичного, правового або змішаного характеру; розгляд спору здійснюється на основі права і завершується винесенням арбітражного рішення, яке є остаточним і обов'язковим для сторін.

Міжнародний змішаний арбітраж виник у зв'язку з поширенням інвестиційної діяльності суб'єктів приватного права, що зумовило необхідність для створення засобу для захисту прав та інтересів суб'єктів інвестиційної діяльності. Міжнародний змішаний арбітраж призначений для врегулювання інвестиційних спорів між державами та фізичними (або юридичними). Прикладом арбітражної установи, що спеціалізується саме на змішаному арбітражі, є Міжнародний Центр з врегулювання Інвестиційних Спорів [13].

Важливим також є поділ арбітражу, на внутрішній і міжнародний. Слід зазначити, що такий поділ зберігається лише в кількох постсоціалістичних країнах, де існують системи внутрішніх арбітражів - третейських судів. До таких належить і Україна.

Як вже зазначалось вище, з 1992 р. в Україні діє Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України, якій здійснює свою діяльність згідно із Законом України «Про МКА» і Положенням про Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України, прийнятим як додаток №1 до Закону. У відповідність із ч.2 ст.1 Положення рішенням Президії Торгово-промислової палати України від 25 серпня 1994 р. затверджено Регламент Міжнародного комерційного арбітражного суду і як додаток до Регламенту [26], Положення про арбітражні збори та витрати, в якому затверджені порядок обчислення і сплати арбітражного збору та відшкодування витрат арбітражного провадження.

Разом з тим, незважаючи на те, що Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України не здійснює правосуддя, на думку Переверзової О.С. МКА формує паралельну систему, яка не протиставляється державній, а співпрацює з нею [48].

Зазначена вище класифікація арбітражів не є виключно та не обумовлюється виключно рамками однієї правової системи.

Наприклад, арбітраж можна класифікувати також за наступними ознаками:

1. Залежно від предмета спору: загальний арбітраж, спеціальний арбітраж і спеціалізований арбітраж.

Загальний арбітраж охоплює спори з політичною складовою (спори щодо кордону, території, дипломатичних відносин), спеціальний – призначений для вирішення спорів у спеціальних і технічних сферах відносин між державами (спеціальний арбітраж передбачений у Конвенції ООН з морського права 1982 р.[29]), спеціалізований – охоплює вузьку направленість співробітництва держав: угоди про повітряне сполучення, захист інвестицій, торговельну та економічну сфери [34].

2. За ступенем обов'язковості рішення арбітражу – обов'язковий та добровільний арбітраж [40]. Обов'язковий – прийняте арбітражем рішення є обов'язковим до виконання сторонами. Необов'язковий арбітраж – прийняте рішення має оціночний характер, виходячи із суті спору, ціллю якого є сприяння мирному врегулюванню спору, саме рішення є необов'язковим для сторін, вони залишають за собою право позиватися до суду [27].
3. За галузевою характеристикою: комерційний, інвестиційний, спортивний, будівельний та змішаний [29].
4. За засадами вирішення спорів: арбітражі, що діють на основі дружнього посередництва; арбітражі, що вирішують спір відповідно до норм права у США є практика арбітражу маятника (*pendulum arbitration*) – спосіб вирішення спору, за умов якого арбітр (арбітри) повинні прийняти точку зору однієї зі сторін, а не намагатися знайти та прийняти власне компромісне рішення. Позиція арбітра (арбітрів) повинна базуватися на тому, яка сторона має більш сильну та обґрунтовану позицію [31].

Отже, підсумовуючи вищевказане, можна визначити поняття «арбітраж *ad hoc*» як один із видів арбітражу, який створюється сторонами для вирішення конкретного спору, арбітражне провадження відбувається за обраним сторонами порядком, у випадку, якщо сторони не визначились з таким порядком, відбувається згідно Арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛІ або за арбітражним законом місця арбітражу, та припиняє своє існування після винесення рішення у справі, для вирішення якої був створений.

Щодо порівняльної характеристики видів арбітражів, слід зазначити, що арбітраж за порядком утворення поділяється на: інституційний арбітраж та арбітраж *ad hoc*. Інституційний арбітраж – діє, як правило, при певній торговельній асоціації, торгово-промисловій палаті, має свій регламент, і має «відточену» процедуру розгляду спорів. З арбітражем *ad hoc* складніше, оскільки про всі процедурні особливості цього арбітражу, сторони домовляються окремо в арбітражній угоді. Однак, арбітраж *ad hoc*, на нашу думку, значною мірою є

спрощеним варіантом вирішення спорів, оскільки на цьому етапі сторони не налаштовані «вороже» один до одного і, підлаштовуючи порядок розгляду спору, в такому арбітражі, вже підсвідомо покладають надію, що рішення такого арбітражу влаштує обох сторін.

Наступним критерієм поділу арбітражу є сфера виникнення спорів, що є предметом розгляду. Тут виділяють комерційний та інвестиційний арбітраж. І той, і той арбітраж, може бути як інституційним, так і арбітражем ad hoc.

1.2. Порядок утворення міжнародних комерційних арбітражів: інституційного та ad hoc

Сучасна міжнародна арбітражна система побудована на основі Конвенції про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень від 10.06.1958 р., яка набрала чинності на території України від 07 червня 1959 р. (далі – «Конвенція») [69]. Конвенція ефективно полегшує транскордонні спори та сприяє економічному розвитку, який відбувається в світі.

Зазначеною Конвенцією визначено два види арбітражу: арбітраж, що створений по кожній конкретній справі (Арбітраж ad hoc або разовий арбітраж) та інституційний арбітраж [4].

Два види арбітражу, також визначено і в ст.2 Закону України «Про МКА», відповідно до якого «арбітраж» - будь-який арбітраж (третейський суд) незалежно від того, чи утворюється він спеціально для розгляду окремої справи, чи здійснюється постійно діючою арбітражною установою, зокрема Міжнародним комерційним арбітражним судом або Морською арбітражною комісією при Торгово-промисловій палаті України [15]. З цього ж Закону, випливає що терміни «арбітраж» і «третейський суд» необхідно вживати як синоніми, незалежно від того є арбітраж інституційним чи спеціально створеним, а тому «арбітраж ad hoc» презюмується з поняттям «третейський суд», що відповідно до зазначеного Закону означає «одноособовий арбітр або колегія арбітрів».

Можна виділити декілька ознак, за якими здійснюється розмежування інституційного арбітражу та арбітражу ad hoc:

- для інституційного арбітражу є характерною наявність спеціальної діючої установи, яка створила і опікає інституційний арбітраж. Арбітраж ad hoc організовується самими сторонами спору та не пов'язаний з будь-якою установою [29].
- На відміну від арбітражу ad hoc, інституційний арбітраж діє на підставі правил розгляду спорів, які зібрані в регламенті інституційного арбітражу. При арбітражу ad hoc сторони самостійно визначають порядок та процедур розгляду спорів в арбітражі. Однак найчастіше арбітраж ad hoc проводиться за правилами, що є застосовчими і для інституційних арбітражів [30].

До прикладу, серед інституційних арбітражів можна назвати Міжнародний арбітражний суд при Міжнародній торговій палаті, Міжнародний центр з вирішення інвестиційних суперечок, Стокгольмський арбітражний інститут, Лондонський суд міжнародного арбітражу, Міжнародні комерційні арбітражні суди при Торгово-промислових палатах європейських країн тощо. Звертаючись до інституційного арбітражу, сторони покладаються на його досвід, професійні адміністративні кадри і регламентовані можливості вирішення питань, пов'язаних із проведенням арбітражного розгляду, призначенням арбітрів тощо [5].

Тобто, обираючи, арбітраж ad hoc сторони розуміють, що їм прийдеться самостійно створювати процедури для даного арбітражу, оскільки відсутній будь-який порядок, який регламентує порядок проведення такого арбітражу та немає жодного формального управління зі сторони будь-якої арбітражної установи.

Важливою для України є також Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж (Женева, 21 квітня 1961 року), яка набрала чинності для України від 07.01.1964 р. В зазначеному документі, як і в Конвенції про визнання та виконання іноземних рішень визначено, що «арбітраж» означає розгляд спорів як арбітрами, призначеними по кожній окремій справі (арбітраж ad hoc), так і постійними арбітражними органами [25].

Серед іншого, Конвенція містить правила утворення арбітражного суду у випадках, якщо сторони не можуть самостійно домовитись про певні питання, наприклад: склад арбітрів, місце арбітражного розгляду; або якщо одна зі сторін не вживає необхідних заходів з організації арбітражу.

Наприклад, статтею 4 Європейської конвенції про зовнішньоторговельний арбітраж Сторони арбітражної угоди можуть на свій розсуд [4]:

1. Передбачати передачу спору на розгляд постійного арбітражного органу (як наслідок розгляд спору буде проводитись відповідно до регламенту такого спору);
2. Передбачати передачу спору на розгляд арбітрами по даній конкретній справі.

У випадку розгляду спору арбітрами по даній конкретній справі, то сторонам необхідно, зокрема:

- назначати арбітрів або встановити, у випадку виникнення будь-якого спору, методи їх призначення;
- встановлювати місцезнаходження арбітражного суду;
- встановлювати правила процедури, які повинні дотримуватись арбітри.

Тобто, Конвенція містить правила утворення арбітражного суду у випадках, якщо сторони не можуть самостійно домовитись про певні питання, наприклад: склад арбітрів, місце арбітражного розгляду; або якщо одна зі сторін не вживає необхідних заходів з організації арбітражу.

Завдяки цій конвенції було розв'язано низку проблемних питань міжнародного комерційного арбітражу: однакове ставлення до інституціонального арбітражу та до арбітражу ad hoc; можливість для юридичних осіб звертатись до арбітражу; право іноземців бути арбітрами; порядок відхилення арбітражного суду за непідсудністю; порядок відхилення державних судів за наявності арбітражної угоди; правила застосування арбітрами норм права, умов контракту та торгових звичаїв; мотивування арбітражних рішень; умови та наслідки оголошення арбітражного рішення нечинним [15].

Разом з тим, на практиці укладення арбітражної угоди, якою передбачено випадки, коли сторони визначають всі процедурні моменти, згідно з яких має відбуватись розгляд спору майже не зустрічаються [11].

А тому, для того, щоб, сторони спору могли погодити арбітражну процедуру, внести уніфікацію в діяльність арбітражу ad hoc, а також полегшити арбітражну процедуру були розроблені певні регламенти, які здебільшого застосовуються арбітражами ad hoc, а саме:

- Арбітражний регламент ЮНСІТРАЛ від 15.06.1976 [13];
- Арбітражний регламент Економічної комісії ООН для Європи 1966 р. [11];
- Правила міжнародного торговельного арбітражу та принципи примирення - економічна комісія ООН для Азії та Далекого Сходу від 01.01.1973 р. [12].

Таким чином, якщо сторони в договорі погодились в письмовій формі про те, що спори, які відносяться до цього договору, будуть передаватись на розгляд в арбітраж згідно одного з вище зазначених регламентів, такі спори підлягають вирішенню відповідно до діючого Регламенту з такими змінами, про які сторони можуть домовитись в письмовій формі, про що йдеться в зазначених вище Регламентах.

Разом з тим, майже у більшості випадків, найбільшим збірником (зібранням) процедурних норм, які регулюють процедуру розгляду спору арбітражами ad hoc, починаючи з порушення справи і закінчуючи винесенням арбітражного рішення є Арбітражний регламент ЮНСІТРАЛ від 15.06.1976 [13].

Прийняття Арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛ значно полегшило проведення арбітражу ad hoc, оскільки сторони можуть уникнути необхідність прописувати правила арбітражу в своєму договорі, а просто включити правила, які містяться в зазначеному регламенті, шляхом посилання на нього в своїй арбітражній угоді [31].

Тобто, щоб розгляд спору арбітражем ad hoc відбувався у відповідності до арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛ, сторони мають домовитись про

застосування цього регламенту як у формі прямого посилання на цей регламент в арбітражній угоді, так і шляхом домовленості про це на початковому етапі розгляду спору по суті.

Серед іншого, сторони зовнішньоекономічного договору мають право передбачити передачу спору, що виникають з такого договору шляхом окремої угоди (арбітражної угоди або арбітражного застереження). Така домовленість повинна чітко визначати, який саме орган вирішення спору обрали сторони: інституційний арбітраж чи арбітраж ad hoc в Україні чи за кордоном [46].

Здебільшого, обираючи Арбітражний регламент ЮНСІТРАЛ сторони уникають ризиків, пов'язаних з поганим зіставленням арбітражного договору або неможливістю передбачити всі можливі ризики.

Отже, підставою утворення арбітражів, і інституційних, і арбітражів ad hoc, є домовленість сторін. Слід сказати, що не існує єдино-рекомендованої форми цієї домовленості для арбітражу ad hoc, яка б регламентувала порядок створення цього виду арбітражу. Про можливість передачі спору до розгляду в арбітраж ad hoc сторони можуть домовитись в арбітражному застереженні, що є типовим майже для всіх зовнішньоекономічних договорів або шляхом укладення арбітражного договору чи компромісу. Порядок створення арбітражів ad hoc повинен бути визначений самими сторонами, порівняно з початком арбітражного провадження в інституційному арбітражі, де цей порядок встановлений у відповідному регламенті.

Сторони мають повністю прописати процедуру порушення арбітражного провадження, від якого буде залежати багато питань, в тому числі зупинення перебігу позовної давності, дотримання процесуальних прав сторін тощо. Як правило арбітражна процедура в ad hoc починається із письмового звернення однієї сторони до іншої про необхідність обрати арбітрів та узгодження тих питань арбітражного провадження, які не були обумовлені укладеною арбітражною угодою. Для зручності сторони можуть скористатися Арбітражним регламентом ЮНСІТРАЛ.

1.3. Особливості укладення арбітражної угоди в арбітражах ad hoc

Розглядаючи арбітраж як певний інструмент вирішення спорів, слід пам'ятати що на сьогодні не існує загального права або міжнародного документу, який би регулював процедуру проведення арбітражу як в інституційних арбітражах так і в арбітражах ad hoc. Саме тому, правова природа арбітражу базується на рівності сторін, договірних засадах та свободі договору. Варто наголосити, що на відміну від державних судів, які здійснюють правосуддя, арбітраж вирішує сам спір, буквально кажучи надає певні арбітражні послуги, для отримання якої сторонам необхідно укласти відповідну угоду. Позицію про те, що арбітражну угоду слід розглядати, як цивільно-правовий договір, оскільки він є наслідком волевиявлення сторін підтримує Ю.Д. Притика, Т. Захарченко [49, с. 267].

Однак на думку, Р.А. Майданик, арбітражну угоду необхідно розглядати як особливого роду приватно-правовий договір – волевиявлення, дія приватно-організаційного типу, спрямована на реалізацію цивільних правовідносин щодо реалізації громадянського права на захист [56]. Приватноправові відносини, які виникають на підставі арбітражної угоди, безпосередньо не обслуговують майновий оборот, а спрямовані на забезпечення і здійснення вже існуючих цивільних правовідносин у межах основного, матеріально-правового, договору [60].

Тим не менш, Арбітражні угоди відіграють ключову роль в арбітражному судочинстві. Вони є власне початком міжнародного комерційного арбітражу і в залежності від їх змісту буде здійснюватися арбітражний розгляд [62].

За загальним правилом, до міжнародного комерційного арбітражу можуть передаватись спори лише за згодою сторін, яка зафіксована в арбітражній угоді. Відповідно до ст.1 Арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛ форма такого договору повинна бути письмовою, і тільки тоді спір буде розглядатись у відповідності до цього Регламенту. На думку Г. Цірата саме з арбітражною угодою пов'язані всі правовідносини, які виникають у сфері міжнародного комерційного арбітражу,

починаючи з етапу можливого звернення однієї зі сторін спору до державних судів а також на етапі визнання та виконання арбітражних рішень [43]. Саме тому арбітражна угода є визначальною складовою всього інституту міжнародного комерційного арбітражу.

Відповідно до ст.7 Закону України «Про МКА», арбітражна угода – це угода сторін про передачу до арбітражу всіх або певних спорів, які виникли або можуть виникнути між ними в зв'язку з будь-якими конкретними правовідносинами, незалежно від того, чи мають вони договірний характер чи ні.

Відповідно до ст.2 Конвенції про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень кожна договірна держава визнає письмове угоди, по якій сторони зобов'язуються передавати до арбітражу всі або будь-які спори, які виникли або можуть виникнути між ними у зв'язку з будь-якими конкретними договірними або іншими правовідносинами, об'єкт якого може бути предметом арбітражного розгляду.

Відповідно до ст.1 Європейської конвенції про зовнішньоторговельний арбітраж, арбітражна угода визначається як угода фізичних або юридичних осіб, які на момент підписання такої угоди мали постійне місце проживання та місцезнаходження у різних Договірних Державах про вирішення в порядку арбітражу спорів, які виникають при здійсненні операцій у зовнішній торгівлі.

В абсолютній більшості випадків міжнародної арбітражної практики сторонами арбітражної угоди і, відповідно, арбітражного розгляду є юридичні особи. Проте ані міжнародно-правові акти, ані, у більшості випадків, внутрішнє законодавство держав не виключають можливості укладення арбітражної угоди фізичними особами.

Проаналізувавши позиції вчених щодо визначення правової природи арбітражної угоди, можна з'ясувати, що арбітражна угода – це певна домовленість сторін про передачу спору, який виник між ними або можуть виникнути в майбутньому на розгляд до арбітражної установи. Арбітражна угода може містити інформацію про органи до яких може передаватись спір між Сторонами, процедуру призначення арбітрів тощо.

Варто підкреслити, що Арбітражна угода може бути укладена у вигляді арбітражного застереження в контракті або у вигляді окремої угоди (Закон України «Про МКА»):

- арбітражне застереження, тобто домовленість про передачу майбутніх спорів у арбітраж, міститься в основному договорі і, отже, є однією з умов цього договору, що була погоджена сторонами на стадії розроблення тексту договору та при його підписанні (англ. arbitration clause). Така угода має перспективний характер, спрямована в майбутнє [43].

На думку В. Анурова, «мінімальне» арбітражне застереження може мати такий зміст: «спори, що виникають із цього договору вирішуються шляхом арбітражу» [22]. При цьому сторони, що укладають таке арбітражне застереження, в майбутньому можуть наштовхнутися на ризик неможливості його виконання через відсутність важливої вказівки на вид арбітражу, арбітражний орган і регламент, згідно з яким розглядатиметься спір. У випадку укладення такої угоди арбітраж відбуватиметься лише за умови, що відповідач не заперечуватиме існування арбітражної угоди між сторонами [46]. Відповідно, не можна стверджувати, що таке арбітражне застереження повністю дасть сторонам змогу досягнути тих наслідків, яких вони бажали б досягнути у майбутньому, укладаючи угоду такого змісту [44].

- окрема арбітражна угода, відома також як «третейський запис», «компроміс» – це домовленість сторін щодо передачі в арбітраж вже існуючих спорів, які виникли на основі конкретних правовідносин (англ. arbitration submission agreement). Такий вид, на противагу арбітражному застереженню, характеризується ретроспективним характером, адже спрямований у минуле – на спір, що вже виник і не був урегульований переговорами між сторонами [47].

Ці види арбітражних угод Дж. Морріссей і Дж. Грейвс називають ще «ex ante agreement» та «ex post agreement» [49]. На думку В. Чубарева, обидві ці форми арбітражних угод зараз розглядаються у міжнародному арбітражному

процесі як такі, що мають однакову юридичну силу і спричиняють ідентичні правові наслідки [65].

Разом з тим, на практиці деякі арбітражні угоди характеризуються більшою деталізованістю, адже сторони, усвідомлюючи, що відбуватиметься остаточне врегулювання спору, намагаються дійти згоди щодо значно більшої кількості процесуальних аспектів, аніж у арбітражному застереженні [42]. Крім того, укладення арбітражної угоди вже після виникнення спору є також логічним і має свої особливості. Таку арбітражну угоду легше сформулювати, бо сторони вже усвідомлюють суть і характер спору.

Однак арбітражне застереження, так і окрема арбітражна угода мають спільну мету – передати спір, майбутній чи існуючий, на вирішення до міжнародного комерційного суду. На практиці окремих арбітражних угод укладається мало і більшість арбітражних розглядів виникають на підставі арбітражної угоди саме у формі арбітражного застереження [41].

Серед останніх арбітражних угод на підставі якої здійснювався розгляд спору в міжнародному комерційному арбітражі є Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Російської Федерації про заохочення та взаємний захист інвестицій від 27 листопада 1998 року, яка ратифікована Верховною Радою України 15 грудня 1999 року. Незважаючи на дефініцію «угода», зазначений документ варто розглядати як арбітражне застереження, оскільки він був укладений до виникнення спору між сторонами, а не після. Для розуміння 20 січня 2016 року, ПАТ «Державний ощадний банк України» ініціював та направив до Російської Федерації в особі Міністерства юстиції Російської Федерації, повідомлення про арбітраж від 18 січня 2016 року згідно з пунктом (в) частини 2 статті 9 Угоди та Арбітражним регламентом Комісії Організації Об'єднаних Націй з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ).

Пунктом 2 статті 9 Угоди визначено органи до яких може передаватись спір між Сторонами, у випадку, якщо його не буде вирішено шляхом переговорів, а саме:

а) компетентний суд або арбітраж Договірної Сторони, на території якої здійснені інвестиції;

б) Арбітражний інститут Стокгольмської торговельної палати;

в) арбітражний суд ad hoc відповідно до Арбітражного регламенту Комісії Організації Об'єднаних Націй з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ).

Окремо слід звернути увагу, що аналогічні посилання щодо можливості розгляду спору у арбітражному суді ad hoc відповідно до регламенту ЮНСІТРАЛ, також можна знайти і в наступних міжнародних документах (Угодах):

- Угода про сприяння та взаємний захист інвестицій між Урядом України та Урядом Держави Катар від 20.03.2018 р. (п.3 ст.9) [7];
- Угода між Україною та Словацькою Республікою про сприяння та взаємний захист інвестицій від 06.03.2008 р. (пп.3 п.2 ст.8) [8];
- Угода між Урядом України та Урядом Фінляндської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій від 05.10.2005 р. (пп.д п.2 ст.9) [9];
- та інші.

Відповідно до ст.8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується [1].

Статтею 9 Конституції України встановлено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Таким чином, Угода між Кабінетом міністрів України і Урядом Російської Федерації про заохочення та взаємний захист інвестицій від 27 листопада 1998 року, яка ратифікована Верховною Радою України 15 грудня 1999 року, є частиною законодавства України [5].

Практика України, щодо включення щодо Угоди арбітражного застереження не є єдиною. Відомо, що вже в 60-х роках минулого сторіччя

близько 80% зовнішньоекономічних контрактів містили арбітражні застереження [36].

Слід зазначити що арбітражне застереження деякою мірою захищає інтереси обох сторін, оскільки, якщо його нема і потенційний відповідач не бажає підписувати арбітражну угоду, майбутній позивач не володіє жодними інструментами для того, щоб змусити іншу сторону погодитися на передання спору до арбітражу, а не державного суду [52].

Разом з тим, підписання арбітражної угоди теж має певні недоліки перед арбітражним застереженням. На думку, англійських вчених А. Редферна і М. Хантера є певні особливості, які слід врахувати при укладенні окремої арбітражної угоди:

1. спір вже виник між сторонами, а отже між сторонами вже є той самий «ворожий елемент»
2. інтереси сторін можуть конфліктувати, тобто позивач зацікавлений у швидкому та справедливому вирішенні спору, а ось відповідач навпаки бачить для себе позитив у затримці вирішення спору [78].

Таким чином і арбітражне застереження і арбітражна угода мають як переваги, так і недоліки з точки зору юридичної техніки. При відсутності арбітражного застереження, сторона може уникати підписання арбітражної, а при підписанні лише однієї арбітражної угоди з технічної точки зору сторони вже знають, якого роду спір існує між ними, а тому роблять все або конкретний спір було вирішено правильно та максимально безболісно для обох сторін [25].

Нью-Йоркська конвенція вперше закріпила обов'язкову письмову форму арбітражної угоди. П.2 ст. II конвенції визначає, що арбітражна угода (чи то арбітражне застереження, чи то окрема арбітражна угода) вважається укладеною в письмовій формі, якщо вона укладена:

- шляхом підпису сторонами даної угоди;
- шляхом обміну листами чи телеграмами

Враховуючи поширення електронної торгівлі, а також розбіжності у тлумаченні вимог щодо форми арбітражної угоди відповідно до Нью-Йоркської

конвенції, Комісія ООН з права міжнародної торгівлі 7 липня 2006 р. прийняла Рекомендації щодо тлумачення п.2 ст. II Нью-Йоркської конвенції, рекомендуючи застосовувати п.2 ст. II Нью-Йоркської конвенції, виходячи з того, що обставини, які в ньому містяться, не мають виключного характеру. Ч.2. ст.7 Типового Закону ЮНСІТРАЛ, прийнятого через 27 років після Нью-Йоркської конвенції, також обмежується письмовою формою арбітражної угоди, проте значно розширює способи такого укладення. Зокрема, додано такі способи:

- обмін повідомленнями по телетайпу або з використанням інших засобів зв'язку;
- обмін позовною заявою і відзивом на позов;
- посилення в договорі на документ, який містить арбітражну угоду.

Щодо змісту арбітражної угоди слід відзначити, що Арбітражна угода має змішану правову природу і не є договором у класичному значенні. Предмет арбітражної угоди має процесуальний, а не матеріальний характер [38].

Предметом арбітражної угоди є домовленість сторін про виключення конкретного кола спірних правовідносин, які виникли або можуть виникнути між сторонами арбітражної угоди, з підсудності державних судів та про передання таких спорів на вирішення третейського суду.

Г. Цірат, з яким загалом погоджуються Т. Захарченко [31] та В. Винокурова, визначає чотири суттєві (істотні) умови арбітражної угоди, а саме:

- виведення певних спорів з-під юрисдикції державних судів;
- домовленість про передання цих спорів на вирішення третейського суду;
- визначення кола правовідносин, спір з яких передається на вирішення третейського суду;
- вид арбітражу: арбітраж ad hoc чи постійно діючий арбітражний орган, компетентний розглядати спір. Якщо це буде постійно діючий арбітражний орган, то треба чітко вказати його назву [25].

Стосовно ad hoc арбітражів цей аспект ускладнюється насамперед тим, що такий вид арбітражу надає сторонам ще більшу свободу дій щодо моделювання процедури арбітражу, а відтак вимагає вищого ступеня співпраці між сторонами у

вирішенні спору, а також у досконалому законодавчому регулюванні арбітражу [45]. На практиці сторони, які бажають, щоб спір між ними вирішувався арбітражем ad hoc, найчастіше інкорпорують Регламент ЮНСІТРАЛ 1976 року, який розроблявся з метою удосконалення регулювання відносин сторін, які обрали такий механізм врегулювання спору.

Згідно з Регламентом ЮНСІТРАЛ 1976 року, у разі обрання сторонами ad hoc арбітражу функції щодо призначення арбітрів виконує орган, визначений сторонами, а якщо цей орган не призначає арбітра протягом відведеного строку чи сторони не погодили його кандидатуру, він призначається Генеральним секретарем Постійно діючого третейського суду в місті Гаага.

Визначення місця проведення арбітражу та мови, якою спір повинен розглядатися, має неабияке значення, адже дає змогу уникнути диспутів сторін щодо цього, а також має певні процесуальні наслідки. Так, для прикладу, за відсутності домовленості щодо процесуального права, яке повинно застосовуватися до розгляду спору, застосовуватиметься процесуальне право країни, в якій відбувається арбітраж [49].

Сторони мають право визначити мову чи мови арбітражної процедури. При виборі мови слід насамперед пам'ятати, що усі докази та процесуальні документи повинні подаватися саме цією мовою.

Матеріальне право певної держави, яке повинно застосовуватися для визначення прав і обов'язків спірних правовідносин, є не лише додатковою умовою арбітражної угоди, а й, зазвичай, однією з умов основного договору. Попри те, що світова юридична доктрина виробила конкретні підходи до застосування колізійних норм визначення права, яке повинно застосовуватися до спірних відносин, вибір такого права, як правило, сторони обумовлюють у самому зовнішньоекономічному контракті. Слід також звернути увагу на те, що сама арбітражна угода, в силу своєї автономності, може бути підпорядкована сторонами іншому матеріальному праву, аніж зовнішньоекономічний контракт.

У п. 5 роз'ясненні Вищого господарського суду «Про деякі питання практики розгляду справ за участю іноземних підприємств і організацій» №04-

5/608 від 31.05.2002 р. зазначено, що господарським судам слід враховувати, що сторони зовнішньоекономічного договору мають право передбачити у ньому або шляхом укладення окремої угоди (арбітражна умова, арбітражне застереження) передачу спорів, що виникають з такого договору, на вирішення третейського суду (постійно діючого або створеного для вирішення конкретного спору - ad hoc). Ця домовленість повинна чітко визначати, який саме орган вирішення спорів обрали сторони: Міжнародний комерційний арбітражний суд, Морську арбітражну комісію при Торгово-промисловій палаті України або інший третейський суд в Україні чи за кордоном. Господарський суд може порушити провадження зі справи у випадку наявності у зовнішньоекономічному договорі арбітражної угоди, якщо визначить, що така угода є недійсною, втратила чинність або не може бути виконана (пункт 3 статті 2 Конвенції про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень, Нью-Йорк, 1958). Названа норма узгоджується з вимогами статті 8 Закону України "Про міжнародний комерційний арбітраж", згідно з пунктом 1 якої суд, до якого подано позов з питання, що є предметом арбітражної угоди, повинен, якщо будь-яка із сторін просить про це не пізніше подання своєї першої заяви по суті спору, припинити провадження у справі і направити сторони до арбітражу, якщо не визнає, що ця арбітражна угода є недійсною, втратила чинність або не може бути виконана [19].

Міжнародна асоціація юристів розробила Посібник з укладення міжнародних арбітражних застережень від 7 жовтня 2010 року, в якому наведені вісім основних рекомендацій: 1. Сторони повинні вибрати між інституційним і ad hoc арбітражем. 2. Сторони повинні обрати арбітражний регламент і використовувати типові арбітражні застереження цього регламенту як точку відліку. 3. За винятком спеціальних обставин, сторони не повинні обмежувати обсяг спорів, які підлягають арбітражному розгляду, а визначити таких обсяг широко. 4. Сторони повинні обрати місце арбітражу. Такий вибір повинен ґрунтуватися на практичних і юридичних міркуваннях. 5. Сторони повинні визначити кількість арбітрів. 6. Сторони повинні визначити спосіб призначення і заміни арбітрів, а у випадку арбітражу ad hoc – визначитися з органом, який

призначає арбітрів. 7. Сторони повинні визначити мову арбітражного розгляду. 8. Сторони повинні зазначити право, яке застосовується до договору і регулюватиме будь-які подальші спори.

Окрім загальних питань укладення арбітражних застережень, Посібник містить рекомендації щодо укладення багатоетапних застережень про порядок вирішення спорів (multi-tier dispute resolution clauses), арбітражних застережень за участю багатьох сторін (multi-party arbitration clauses) і таких, що стосуються багатьох контрактів (multi-contract arbitration clauses).

Отже, для ефективного та швидкого вирішення будь-яких комерційних спорів за допомогою механізму міжнародного арбітражу зміст арбітражної угоди має вирішальне значення, а тому, укладаючи таку угоду, слід враховувати усі потенційні ризики. До особливостей арбітражної угоди ad hoc можна віднести, те що єдиної рекомендованої арбітражної угоди для арбітражу ad hoc не існує, тому такі угоди, як правило, значно більш деталізовані. На практиці сторони, рідко прописують порядок розгляду справи в арбітражі ad hoc, саме тому в основу арбітражної угоди найчастіше інкорпорують Регламент ЮНСІТРАЛ. Для досягнення бажаного результату арбітражна угода, повинна містити: згоду сторін про передачу спору на розгляд до арбітражу ad hoc та остаточне вирішення спорів виключно арбітражем; вказівку, що справа буде розглядатись в арбітражі ad hoc; регламент (процедуру), згідно з яким повинен проводитись розгляд спору (може бути використаний Регламент конкретного інституційного арбітражного суду); місце проведення арбітражу; мову, якою має розглядатися спір; кількість арбітрів, що розглядатимуть справу та посилання на матеріальне право, яке буде застосовуватись для вирішення спору.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИКА РОЗГЛЯДУ СПОРІВ В АРБІТРАЖАХ AD HOC

2.1. Порядок розгляду справ в арбітражах ad hoc

Говорити про будь-який усталений порядок розгляду спорів в арбітражах ad hoc важко. На це впливає як відсутність певного чіткого правового регулювання, нормативно правових актів, та й взагалі будь-якого впливу або контролю з боку будь-яких інституцій. Оскільки арбітраж ad hoc створюється для розгляду конкретного спору та перестає існувати після його вирішення. Для його, хоч і порівняно недовгого існування, необхідно забезпечити певні матеріально-технічні потужності, це стосується зокрема таких речей як: приміщення, необхідні для розгляду справи певні, місце для зберігання документів тощо. Це все в більшості випадків забезпечується за допомогою взаємодії з певною інституцією, що свідчить про існування специфічної форми арбітражу «адміністративного арбітражу ad hoc». Тобто, фактично справа розглядається арбітражем ad hoc, але під егідою певної інституційної установи. В такому випадку, взагалі важко говорити про арбітраж ad hoc, як про окрему форму арбітражу. Тим не менш, в світі існує вже усталений порядок поділу арбітражу на інституційний та спеціальний (ad hoc).

Таким чином, якщо сторони в договорі погодились в письмовій формі про те, що спори, які відносяться до цього договору, будуть передаватись на розгляд в арбітраж згідно одного з вище зазначених регламентів, такі спори підлягають вирішенню відповідно до діючого Арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛ з такими змінами, про які сторони можуть домовитись в письмовій формі, про що йдеться в зазначеному вище Регламенті [11].

Якщо слідувати положенням зазначеного Арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛ, можна виокремити процедуру проведення типового розгляду справи арбітражем ad hoc. Зазначена процедура має наступний приблизний вигляд:

1. Повідомлення про арбітраж.

2. Призначення арбітрів
3. Призначення компетентного органу.
4. Обрання місця арбітражного розгляду.
5. Відвід арбітрів (в разі необхідності).
6. Подача позовної заяви (у випадку якщо вона не долучена до повідомлення про арбітраж) та заперечень на позовну заяву.
7. Проведення слухань
8. Забезпечувальні заходи
9. Завершення слухань по справі
10. Прийняття арбітражного рішення або припинення арбітражного розгляду
11. Тлумачення арбітражного рішення

Повідомлення про арбітраж. Слід зазначити, що перед повідомленням про арбітраж, повинно бути повідомлення до відповідача про виникнення спору. Найчастіше, сторони намагаються врегулювати спір шляхом переговорів. А вже потім, коли спроба вирішити спір не вдається за допомогою переговорів, сторона, яка ініціює початок арбітражу, направляє іншій стороні повідомлення про початок арбітражу. Сторона, яка хоче початку арбітражного розгляду, направляє іншій стороні повідомлення про арбітраж. В своєму договорі сторони можуть самостійно встановити строк, протягом, якого можна подавати повідомлення про арбітраж після дати вручення повідомлення про виникнення спору. В справі Ощадбанк проти Росії в угоді був встановлений термін - 6 місяців, із дати письмового повідомлення про виникнення спору.

Призначення компетентного органу. Перед стадією призначення арбітрів, сторони повинні призначити компетентний орган. Його призначення, необхідне для того, щоб у випадку, якщо наприклад сторони не можуть обрати арбітра, в такому випадку, компетентний орган може запропонувати ідентичний перелік арбітрів сторонам.

Призначення арбітра. У випадку, якщо справа буде розглядатись одноособовим арбітром, то кожна із сторін може запропонувати кандидатуру

такого арбітра або декілька кандидатур іншій стороні, та погодити з нею це питання. У випадку, якщо сторони не прийшли згоди у виборі арбітра, то у такому випадку призначати арбітра має компетентний орган.

Обрання місця арбітражу. Обрання місця арбітражу має чи не фундаментальне значення, оскільки саме від обраного місця залежить арбітрабельність спорів за контрактом, межі втручання, контролю та наглядом за арбітражем. Для арбітражу *ad hoc* місце арбітражу є більше важливим, особливо коли сторони не погодили застосування жодного арбітражу. Оскільки в в такому випадку арбітражна процедура буде регулюватись, арбітражним законодавством місця арбітражу [43].

Визначення місця арбітражу, мови, якою має розглядатись спір – має суттєве значення ще на етапі укладення арбітражної угоди, оскільки має реальні процесуальні наслідки. Так, до прикладу, якщо сторони не визначаються щодо процесуального права, яке має застосовуватись під час вирішення справи, то буде застосовуватись право країни, в якій відбуватиметься арбітраж [37, с. 412].

З огляду на існування цих обставин, рекомендується місцем арбітражу обирати країну із розвиненим процесуальним законодавством, що є учасницею Нью-Йоркської конвенції [41, с. 159].

За відсутності домовленості місце арбітражу визначається арбітражним судом з урахуванням певних обставин справи, зважаючи всі фактори за та проти, в тому числі і зручність для сторін [43].

Відвід арбітра. У випадку якщо у сторін є факти щодо безсторонності арбітра, або є обставини які можуть свідчити про його зацікавленість у результаті розгляду справи, такий арбітр підлягає відводу. Однак, є виключення, коли про ці обставини вже було відомо кожній із сторін до моменту його призначення, тобто відвід сторона може заявити тільки з урахуванням обставин, які стали відомі після його призначення.

Подача позовної заяви та заперечень на позовну заяву. Позовна заява може бути включена в повідомлення про арбітраж. Однак, якщо позовна заява подається окремо від такого повідомлення, то сторона має відправити примірник

позовної заяви усім сторонам та кожному з арбітрів. Позовна заява в обов'язковому порядку має містити реквізити сторін (найменування адреса), виклад обставин, які підтверджують позовні вимоги, спірні питання, зміст позовних вимог. До позову можливо додати всі документи, які позивач вважає за необхідне. На цьому етапі, протягом строку встановленого судом, Відповідач може подати заперечення на позовну заяву.

Отже, особливістю арбітражу ad hoc є те, що правове регулювання порядку розгляду справи в межах цієї процедури не існує. Водночас, виходячи, що арбітраж ad hoc є «наслідком» договірних відносин між сторонами і зважаючи на правову природу арбітражу, можна підсумувати, для цього виду арбітражу не потрібне імперативне нормативно-правове регулювання. Оскільки, якщо існують встановлені чіткі норми, які регламентують порядок здійснення арбітражу ad hoc, то даний арбітраж втрачає свій сенс та переваги. Особливістю арбітражу ad hoc є право сторін самостійно встановлювати порядок розгляду справи не обмежуючись будь-якими процедурними правилами, що, гадаємо, є перевагою такого виду арбітражу.

2.2. Особливості розгляду інвестиційних спорів в арбітражах ad hoc

Законом України «Про режим іноземного інвестування» встановлюється, що спори між інвесторами (іноземними) та Україною в частині державного регулювання іноземних інвестицій підлягають розгляду в судах України, якщо інше не встановлюється міжнародним договором.

Вважається, що початком міжнародного інвестиційного арбітражу стало підписання Конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами у Вашингтоні 18 травня 1965 року, за що конвенція отримала назву «Вашингтонська конвенція» [3].

Вказаною вище конвенцією було створено Міжнародний центр з вирішення інвестиційних спорів (International Centre for Settlement of Investment Disputes),

який локалізується у Вашингтоні і розглядає спори у порядку інвестиційного арбітражу [69].

Водночас, інвестиційний спір може бути переданий на розгляд до Міжнародного центру по врегулюванню інвестиційних спорів виключно у випадку, якщо кожна із Сторін спору приєдналась до Конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами.

Говорячи про порядок розгляду справ в Міжнародному центрі по врегулюванню інвестиційних спорів, слід відмітити, що спрямованістю цього центру є зокрема:

- забезпечення вирішення через примирення;
- арбітраж інвестиційних спорів між Договірними державами.

Говорячи про арбітраж в Міжнародному центрі по врегулюванню спорів, то слід відмітити, що Конвенція не визначає безумовність арбітражу, оскільки містить вказівку, що сторони вправі вимагати попереднього звернення до національних адміністративних або судових засобів вирішення спорів в якості умови згоди про передачу спору для арбітражного розгляду.

Арбітраж в Міжнародному центрі по врегулюванню спорів засновується наступним чином:

1. Заява про арбітражне вирішення спору: Така заява має бути у письмовій формі та містити відомості з спірних питань, які будуть предметом розгляду в арбітражі, інформацію про сторони, а також згоду їх згоду на арбітражну процедуру.
2. Заснування арбітражу: для заснування арбітражу надається найкоротший строк після моменту подання заяви про арбітражне вирішення спору. Арбітри призначаються за згодою сторін та складаються з одного або будь-якої непарної кількості. Якщо сторони не погодяться про кількість арбітрів у такому випадку, кількість арбітрів складається з трьох (по одному призначає сторона, а третього призначається за погодженням сторін і є головою арбітражу).

3. Дотримання вимог щодо призначення арбітрів: Більшість Арбітрів не повинні бути громадянами Договірної держави, яка виступає в якості сторони в спорі, або громадянами Договірної держави, особа якої є стороною в спорі; при цьому, однак, положення даної статті не можуть бути застосовані, якщо мова йде про Арбітраж, який складається з одного арбітра, або якщо кожний член Арбітражу був призначений за згодою сторін. На даному етапі також вирішується питання щодо того, чи належить розгляд даного спору до компетенції Арбітражу.
4. Розгляд справи арбітрами: арбітри розглядають справу згідно норм права, яке погодили сторони. Якщо такої згоди немає, арбітраж застосовує право Договірної держави, яка виступає у спорі як сторона, а також норми міжнародного права. В межах цього етапу, арбітрам надаються такі права як: вимагати від сторін надати (пред'явити документи)та/або докази, проводити власне розслідування, виїжджаючи на місце, пов'язане із спором.
5. Арбітражне вирішення: приймається більшістю голосів арбітрів в письмовій формі. У рішенні має бути вирішене (обґрунтоване) кожне питання по якому сторони звертаються до арбітражу, при цьому кожен з арбітрів має право висловити свою власну думку щодо того чи іншого спірного питання, навіть якщо воно не співпадає з думкою інших арбітрів. Рішення направляються сторонам.
6. Тлумачення, зміна та відміна рішення Арбітражу: Кожна із спірних сторін може звернутись до Генерального секретаря щодо тлумачення арбітражного рішення, подавши відповідну заяву. При цьому заява на тлумачення арбітражного рішення подається до того ж самого арбітражу який розглядав справу, у випадку якщо звернення до того ж самого арбітражу є неможливим, то повинен бути заснований новий арбітраж з по тій самій процедурі, що і розглядав цю справу. Кожна із спірних сторін має право вимагати змінити рішення, якщо такій стороні стало відомо про обставини, які б могли суттєво вплинути на рішення арбітражу, але за умови, що такі факти/обставини не були відомі стороні або арбітражу на момент

прийняття рішення. Кожна із сторін, може вимагати відміни рішення арбітражу у наступних випадках:

- Якщо арбітраж був заснований неналежним чином;
- Якщо під час прийняття рішення арбітраж перевищив свої повноваження;
- Якщо мав місце підкуп одного з арбітрів;
- Якщо мало місце суттєве відхилення від правил процедури розгляду арбітражу.
- Якщо рішення належним чином не обґрунтоване;

7. Визнання та виконання рішення Арбітражу: Рішення арбітражу є обов'язковим для виконання сторонами і не може бути піддане апеляційному розгляду або оскаржуватись в будь-який інший спосіб. Кожна з сторін зобов'язана підкоритись та здійснювати дії, що відповідають вимогам рішення Арбітражу. При цьому слід пам'ятати, що піддається обов'язковому виконанню рішення яке тлумачить, змінює або скасовує прийняте арбітражне рішення. Кожна Договірна держава визнає прийняте арбітражне рішення в якості зобов'язуючого та забезпечує виконання грошових зобов'язань на своїй території.

Згаданий вище порядок охоплює процедуру розгляду спору між сторонами в межах арбітражу що створюється в межах Міжнародного центру по врегулюванню спорів. З одного боку, такий арбітраж містить ознаки інституційного, оскільки створюється при певній інституційній установі, з іншого боку такий арбітраж містить ознаки ad hoc, оскільки створюється для розгляду конкретного спору і завершується яка тільки буде відповідне рішення у справі.

Слід згадати, що суть міжнародного інвестиційного арбітражу полягає в тому, що роль арбітражного застереження міститься у певній міжнародній угоді між Україною та іншою державою, яка стосується сприяння та захисту іноземних інвестицій. Тобто, в такій угоді може бути вказівка про те, що сторони можуть передати свій спір на розгляд до Міжнародного центру по врегулюванню спорів, або здійснити розгляд справи за допомогою арбітражу ad hoc.

Майже, кожна Угода про сприяння та взаємний захист інвестицій, які укладені між Україною та договірними країнами-інвесторами, містить вказівку про те, що якщо спори між договірними сторонами не можуть бути врегульовані дружнім шляхом, то сторони можуть передати свій спір, зокрема до Арбітражного Суду ad hoc.

У вказаних угодах процедура розгляду справи в арбітражі майже скрізь однакова. До прикладу візьмемо процедуру розгляду інвестиційного спору в арбітражному суді ad hoc, яка визначена в Угоді між Урядом України і Урядом Китайської Народної Республіки про заохочення та взаємний захист інвестицій, яка набрала чинності для України 30 квітня 1993 року [9].

Зазначена угода визначає, що спори між сторонами по можливості мають вирішуватись мирним шляхом по дипломатичних каналах. Однак, якщо спір не вирішується протягом шести місяців від дати порушення спору, то за бажанням хоча-б однієї сторони спір передається до арбітражного суду «ad hoc».

Наприклад, зазначена вище угода, містить вказівку, що арбітражний суд ad hoc має утворитись наступним чином:

1. Протягом двох місяців з моменту повідомлення Сторонами одна одній про бажання передати справу на арбітражний розгляд, кожна з договірних сторін обирає і призначає собі арбітра, тобто на цьому етапі отримуємо два арбітра;
2. Два обраних раніше арбітри обирають за взаємною згодою третього арбітра, який є Головою Арбітражного суду.
3. Арбітражний суд приймає рішення більшістю голосів, яке є остаточним і обов'язковим для Сторін. Приймання та виконання таких рішень має здійснюватись у відповідності до положень Конвенції про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень 1958 року.
4. Витрати кожної із сторін арбітражного розгляду, несуть сторони в рівних частках [9].

Підсумовуючи, доцільно зазначити, що інвестиційний міжнародний арбітраж є формою захисту прав та інтересів держави та інвесторів. Кожна угода, яка стосується захисту іноземних інвестицій містить застереження щодо

можливості розгляду справи в міжнародному арбітражі ad hoc. Водночас, така угода допускає також розгляд справи в Міжнародному центрі врегулювання спорів, на базі якого також може бути створений арбітраж (який, на нашу думку, також має ознаки арбітражу ad hoc). Станом на сьогодні Україна уклала 79 інвестиційних угод, які передбачають арбітраж як спосіб вирішення інвестиційних спорів. Участь нашої держави у міжнародно-правовому забезпеченні прав іноземних інвесторів сприяє залученню іноземних інвестицій, оскільки гарантує використання ефективного механізму захисту інвестиційних прав у вигляді інвестиційних арбітражів, в тому числі і такого їх різновиду як ad hoc.

2.3. Особливості оспорування та виконання рішень постановлених арбітражами ad hoc

Основоположним нормативно-правовим актом, який встановлює види, порядок оспорування та виконання рішень арбітражів є Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень 1958 р. Для України договір набрав чинності від 08.01.1961 року.

Метою цієї Конвенції є усунення будь-якої дискримінації в тому числі і щодо виконання арбітражних рішень, а також вимога до національних суддів держав учасниць цієї конвенції визнавати арбітражні угоди та рішення.

Слід відмітити, що Конвенція не містить в собі розділ/главу який би передбачав особливий порядок визнання і виконання рішень арбітражного суду ad hoc. Натомість в преамбулі конвенції присутні норма, яка вказує, що арбітражні рішення за цією конвенцією включають в себе як арбітражні рішення, винесені постійними арбітражними органами, так і арбітражні рішення винесені арбітрами, призначеними по кожній окремій справі. Це означає, що ця конвенція також поширюється на рішення арбітражів ad hoc, хоча і не має прямої вказівки про це.

Внутрішнє законодавство України в частині виконання арбітражних рішень представлено Цивільним процесуальним кодексом України [15], а саме розділом IX цього Кодексу, який встановлює порядок визнання та надання дозволу на

виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу та Законом України «Про міжнародний комерційний арбітраж».

На думку Г. А. Цірата, процесуальні аспекти визнання й виконання арбітражних рішень, головним чином, регулюються нормами національного права. На міжнародно-правовому рівні закріплено лише деякі ключові положення, пов'язані з процесуальними аспектами виконання арбітражних рішень [69, с.380]. З цим твердженням важко погодитись з огляду на наступне.

Згідно з положеннями статті 474 Цивільного-процесуального кодексу України, рішення міжнародного комерційного арбітражу (якщо його місце знаходиться за межами України), має визнаватись та виконуватись в Україні, якщо це передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності [15].

Відповідно до статті 35 Закону України «Про МКА» визначається, що арбітражне рішення є обов'язковим і має виконуватись сторонами, якщо, наприклад, не існують підстави для відмови у визнанні або у виконанні арбітражного рішення. До таких підстав можна віднести ситуацію, коли одна із сторін арбітражної угоди визнана недієздатною; було порушено процедуру арбітражного розгляду; рішення у арбітражній угоді винесене з питань, що не стосуються предмету спору або виходять за межі арбітражної угоди; рішення було скасовано, або його виконання зупинилось судом держави, в якій таке рішення було прийняте [16].

Разом з тим, незважаючи на те, що приведення до виконання арбітражних рішень відбувається з урахуванням процесуальних норм тієї території, де запитується визнання та приведення до виконання цих рішень, проте приведення до виконання цих рішень визначаються лише Конвенцією про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень. При цьому Верховний суд України у постанові ВС від 24.10.2018 р. у справі № 264/1297/17 дійшов висновку, що норми національного законодавства, не можуть встановлювати більш обтяжливі умови, щодо визнання та приведення до виконання арбітражних рішень, інакше це буде визнано порушенням Нью-Йоркської конвенції [21].

Тобто, національні суди лише наділені повноваженнями визнавати та надавати згоду на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, не вирішуючи спір по суті. На підтвердження цього маємо свіжу практику Верховного суду від 08 квітня 2021 року у справі № 824/53/19 (провадження № 61-15433ав20) відповідно до якої: “Заяви про відстрочення виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу не підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства, відповідно до частини першої статті 435 ЦПК України, частини першої статті 33 Закону України «Про виконавче провадження», оскільки питання про відстрочення виконання вирішується судом, який розглядав справу як суд першої інстанції (тобто арбітражним судом) [22].

З урахуванням вказаного вище, Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень є ключовим нормативно правовим актом для виконання арбітражних рішень, як на території України, так і за кордоном.

Частиною 3 статті 474 Цивільного процесуального кодексу України визначається, що заява про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу подається до апеляційного суду, юрисдикція якого поширюється на місто Київ (тобто до Київського апеляційного суду), протягом трьох років з дня прийняття рішення міжнародним комерційним арбітражем. Можна зробити висновок, що цією нормою законодавець відмовляється прив'язувати підсудність справ до місцезнаходження сторони (або майна сторони), щодо якої подається така заява [15].

Згідно положень Нью-Йоркської конвенції для визнання та приведення до виконання арбітражного рішення, Сторона має надати: оригінал арбітражного рішення (або його належним чином завірену копію) та оригінал арбітражної угоди (або її належним чином завірену копію). Сюди ж сторона може додати офіційний переклад арбітражного рішення та угоди [3].

Майже ідентичний перелік документів міститься в статті 476 Цивільного процесуального кодексу України, який визначає форму і зміст заяви про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу [15].

Так, до заяви про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, окрім вказаних у Нью-Йоркській конвенції оригіналів арбітражного рішення та арбітражної угоди, додаються, зокрема: документ, що підтверджує сплату судового збору; довіреність або інший документ, що підтверджує повноваження особи на підписання заяви.

Однак, як вже зазначалось вище, у визнанні і приведенні до виконання арбітражного рішення може бути відмовлено, якщо сторона, проти якої прийнято рішення, надасть суду докази того, що одна із сторін є недієздатною або було порушено процедуру арбітражного розгляду або арбітражне рішення виходить за межі арбітражної угоди.

Щодо недієздатності сторони, то слід відмітити, тлумачення цієї підстави, як такої що може стати причиною для відмови у визнанні та приведенні до виконання арбітражного рішення, має визначатися/встановлюватися на момент укладення арбітражної угоди чи договору, який містить арбітражне застереження. Тобто суд оцінює дієздатність сторін, які вчиняли арбітражну угоду чи договір, який містить арбітражне застереження, саме на момент укладення арбітражної угоди чи договору, який містить арбітражне застереження (Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 24 вересня 2020 року у справі № 824/198/19 (провадження № 61-5122ав20) [23]).

Національний суд розглядає справу (заяву) про визнання і виконання арбітражного рішення одноособово протягом двох місяців з дня її надходження до суду в судовому засіданні з повідомленням сторін (тобто за правилами позовного провадження).

Процесуальним наслідком розгляду такої справи є ухвала про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу або про відмову у визнанні і наданні дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу.

Отже, визнання та виконання в Україні арбітражних рішень, в тому числі рішень арбітражів ad hoc – є особливою судовою процедурою, основною умовою

якої є отримання дозволу на виконання арбітражного рішення. Міжнародно-правовою основою визнання й виконання іноземних арбітражних рішень в Україні є Нью-Йоркська конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень 1958 року. Предметною сферою застосування згаданої конвенції є те, що вона поширюється на визнання й виконання саме арбітражних рішень, винесених на території держави іншої, ніж та держава, у якій подають клопотання про визнання та виконання. Національне законодавство України, що регулює питання визнання та виконання арбітражних рішень, представлене Цивільним процесуальним кодексом України та Законом України «Про міжнародний комерційний арбітраж».

Визнання та надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, згідно національного законодавства України складається з наступних етапів:

- подання заяви про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу до суду;
- розгляд суддею заяви одноособово протягом двох місяців з дня її надходження до суду в судовому засіданні;
- постановлення судом ухвали про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу або про відмову у визнанні і наданні дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Здійснивши дослідження порядку розгляду спорів в арбітражах ad hoc, можна зробити такі висновки:

1. Арбітраж ad hoc – це один із видів арбітражу, який створюється сторонами для вирішення конкретного спору, арбітражне провадження відбувається за обраним сторонами порядком, у випадку, якщо сторони не визначились з таким порядком, відбувається згідно Арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛ або за арбітражним законом місця арбітражу, та припиняє своє існування після винесення рішення у справі, для вирішення якої був створений. Арбітражі за порядком утворення поділяється на: інституційні арбітражі та арбітражі ad hoc. Інституційний арбітраж діє, як правило, при певній торговельній асоціації, торгово-промисловій палаті, має свій регламент, і має «відточену» процедуру розгляду спорів. З арбітражем ad hoc складніше, оскільки про всі процедурні особливості цього арбітражу, сторони домовляються окремо в арбітражній угоді. Однак, арбітраж ad hoc значною мірою є спрощеним варіантом вирішення спорів, оскільки на цьому етапі сторони не налаштовані «вороже» один до одного і, підлаштовуючи порядок розгляду спору, в такому арбітражі, вже підсвідомо покладають надію, що рішення такого арбітражу влаштує обох сторін. Наступним критерієм поділу арбітражу є сфера виникнення спорів, що є предметом розгляду. Тут виділяють комерційний та інвестиційний арбітраж. І той, і той арбітраж, може бути як інституційним, так і арбітражем ad hoc.

2. Порядок створення арбітражу ad hoc має ряд особливостей. До моменту його утворення, попередньою стадією вирішення спірних питань між сторонами може бути, процедура консультацій, переговорів тощо, під час якої сторони вирішують передати вирішення спору до арбітражу ad hoc. Про можливість передачі спору до розгляду в арбітраж ad hoc сторони можуть домовитись в арбітражному застереженні, що є типовим майже для всіх зовнішньоекономічних договорів або шляхом укладення арбітражного договору чи компромісу. Порядок створення арбітражів ad hoc повинен бути визначений самими сторонами, на

відміну від початку арбітражного провадження в інституційному арбітражі, де цей порядок встановлений у відповідному регламенті. Сторони мають повністю прописати процедуру порушення арбітражного провадження, від якого буде залежати багато питань, в тому числі зупинення перебігу позовної давності, дотримання процесуальних прав сторін тощо. Як правило арбітражна процедура *ad hoc* починається із письмового звернення однієї сторони до іншої про необхідність обрати арбітрів та узгодження тих питань арбітражного провадження, які не були обумовлені укладеною арбітражною угодою. Для зручності сторони можуть скористатися Арбітражним регламентом ЮНСІТРАЛ.

3. До особливостей арбітражної угоди *ad hoc* можна віднести, те що єдиної рекомендованої арбітражної угоди для арбітражу *ad hoc* не існує, тому такі угоди, як правило, значно більш деталізовані. На практиці сторони, рідко прописують порядок розгляду справи в арбітражі *ad hoc*, саме тому в основу арбітражної угоди найчастіше інкорпорують Регламент ЮНСІТРАЛ. Для досягнення бажаного результату арбітражна угода, повинна містити: згоду сторін про передачу спору на розгляд до арбітражу *ad hoc* та остаточне вирішення спорів виключно арбітражем; вказівку, що справа буде розглядатись в арбітражі *ad hoc*; регламент (процедуру), згідно з яким повинен проводитись розгляд спору (може бути використаний Регламент конкретного інституційного арбітражного суду); місце проведення арбітражу; мову, якою має розглядатися спір; кількість арбітрів, що розглядатимуть справу та посилання на матеріальне право, яке буде застосовуватись для вирішення спору.

4. Особливістю арбітражу *ad hoc* є те, що правове регулювання порядку розгляду справи в межах цієї процедури не існує. Арбітраж *ad hoc* є «наслідком» договірних відносин між сторонами і зважаючи на правову природу арбітражу для цього виду арбітражу не потрібне імперативне нормативно-правове регулювання. Особливістю арбітражу *ad hoc* є право сторін самостійно встановлювати порядок розгляду справи не обмежуючись будь-якими процедурними правилами, що, гадаємо, є перевагою такого виду арбітражу.

5. Інвестиційний міжнародний арбітраж є формою захисту прав та інтересів держави та інвесторів. Кожна угода, яка стосується захисту іноземних інвестицій містить застереження щодо можливості розгляду справи в міжнародному арбітражі ad hoc. Така угода допускає також розгляд справи в Міжнародному центрі врегулювання спорів, на базі якого також може бути створений арбітраж (який, на нашу думку, також має ознаки арбітражу ad hoc). Станом на сьогодні Україна уклала 79 інвестиційних угод, які передбачають арбітраж як спосіб вирішення інвестиційних спорів. Участь нашої держави у міжнародно-правовому забезпеченні прав іноземних інвесторів сприяє залученню іноземних інвестицій, оскільки гарантує використання ефективного механізму захисту інвестиційних прав у вигляді інвестиційних арбітражів, в тому числі і такого їх різновиду як ad hoc.

6. Виявленими особливостями оспорювання та виконання рішень постановлених арбітражами ad hoc є те, що в тому числі арбітражів ad hoc є особливою судовою процедурою, основною умовою якої є отримання дозволу на виконання арбітражного рішення.

З метою удосконалення чинного законодавства України з питань регулювання порядку проведення арбітражу ad hoc пропонується внести такі **зміни та доповнення** до деяких законодавчих актів України, а саме:

– внести зміни до Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» гармонізувавши його положення з міжнародно-правовими документами, зокрема, шляхом вилучення словосполучення «третейський суд» і замінивши його відповідним словосполученням «арбітраж» та\або «арбітражний суд» «арбітражний трибунал»;

– внести зміни до Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» в частині створення законодавчого механізму щодо утворення арбітражних установ, а саме абзац 2 статті 2 цього закону викласти в наступній редакції: «арбітраж» - будь-який арбітраж незалежно від того, чи утворюється він спеціально для розгляду окремої справи (арбітраж ad hoc), чи здійснюється постійно діючою арбітражною установою, зареєстрованою у порядку,

передбаченому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань». До постійнодіючих арбітражних установ належать в тому числі, Міжнародний комерційний арбітражний суд та Морська арбітражна комісія при Торгово-промисловій палаті України».

- частину 4 статті 4 Цивільного-процесуального кодексу України доповнити другим реченням такого змісту:

«Також допускається угода сторін про передачу спору до міжнародного комерційного арбітражу. До міжнародного комерційного арбітражу за угодою сторін може бути переданий будь-який спір, що відповідає вимогам, визначеним законодавством України про міжнародний комерційний арбітраж».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. (дата звернення: 29.09.2021 р.)
2. Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж: Конвенція від 21.04.1961/Верховна рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_069#Text (дата звернення: 29.09.2021 р.)
3. Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень: Конвенція від 10.06.1958/ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_070 (дата звернення: 29.09.2021 р.)
4. Конвенція ООН з морського права: Конвенція від 10.12.1982. Верховна рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_057 (дата звернення: 26.08.2021).
5. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Російської Федерації про заохочення та взаємний захист інвестицій: Угода від 27 листопада 1998 року.// Верховна рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_101#Text (дата звернення: 29.09.2021 р.)
6. Угода про сприяння та взаємний захист інвестицій між Урядом України та Урядом Держави Катар: Угода від 20.03.2018 р.// Верховна рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634_004-18#Text (дата звернення: 29.09.2021 р.)
7. Угода між Україною та Словацькою Республікою про сприяння та взаємний захист інвестицій: Угода від 06.03.2008 р.// Верховна рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703_072#Text (дата звернення: 29.09.2021 р.)
8. Угода між Урядом України та Урядом Фінляндської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій: Угода від 05.10.2005 р.// Верховна рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246_022#Text (дата звернення: 29.09.2021 р.)

9. Угода між Урядом України і Урядом Китайської Народної Республіки про заохочення та взаємний захист інвестицій: Угода від 31.10.1992 р.// Верховна рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/156_012 (дата звернення: 29.09.2021 р.).
10. Арбітражний регламент Європейської економічної комісії ООН: Регламент від 20.01.1966.// Верховна рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_337#Text (дата звернення: 29.09.2021 р.)
11. Арбітражний регламент ЮНСІТРАЛ: Регламент. Міжнародний документ від 15.06.1976. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_059#Text (дата звернення: 29.09.2021 р.)
12. Регламент Міжнародного комерційного арбітражного суду: Регламент від 25.08.1994. Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001571-94#Text> (дата звернення: 29.09.2021 р.)
13. Правила міжнародного торговельного арбітражу та принципи примирення - економічна комісія ООН для Азії та Далекого Сходу: Правила від 01.01.1973.// Верховна рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_390#Text (дата звернення: 29.09.2021 р.)
14. Типовий закон ЮНСІТРАЛ щодо міжнародного торговельного арбітражу від 21.06.1985 року: Типовий закон, Міжнародний документ /Верховна рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_879 (дата звернення: 29.09.2021 р.)
15. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс від 18.03.2004 року №№ 1618-IV// Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 29.09.2021 р.)
16. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24.02.1994 №№ 4002-XII/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text> (дата звернення: 26.08.2021).
17. Про Третейський суд: Закон України від 11.05.2004 1701-IV/ Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1701-15>. (дата звернення:

26.08.2021).

18. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 року// Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text>
19. Роз'яснення Вищого господарського суду «Про деякі питання практики розгляду справ за участю іноземних підприємств і організацій» №04-5/608 від 31.05.2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_608600-02#Text
20. Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням державного зовнішньоекономічного підприємства «Славутич-Сталь» щодо тлумачення статті 124 Конституції України і Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 14 жовтня 1997 року у справі № 44-з/97. URL: <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/44-z.pdf>
21. Постанова Верховного суду від 24.10.2018 р. у справі № 264/1297/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81753120/>
22. Постанова Верховного суду від 08 квітня 2021 року у справі № 824/53/19 (провадження № 61-15433ав20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96342620>
23. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 24 вересня 2020 року у справі № 824/198/19 (провадження № 61-5122ав20) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/7598584>
24. Ануров В.Н. Допустимість третейського соглашения. *Третейский суд*. 2005. №3. С. 111-116.
25. Волощук О., Гетьманцев М. Дотримання принципу конфіденційності при розгляді інвестиційних спорів в міжнародному арбітражі. *Підприємництво, господарство і право*. №3. 2020. С.333-338.
26. Волощук О.Т., Гетманцев М. О. Арбітражна угода («clausula arbitriosa») в міжнародному комерційному арбітражі: поняття, види та зміст. *Збірник доповідей і статей присвячений V Міжнародні арбітражні читання пам'яті академіка І. Г. Побірченка 4 жовтня 2018 року*. Київ, 2019. С.32-38.

- 27.Винокурова Л. Порядок розгляду спорів у міжнародному комерційному арбітражі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. №45. С.87-90.
- 28.Войціховський А. В. Міжнародне право: підручник. Харків: Видавництво національного університету внутрішніх справ, 2020. 544 с.
- 29.Гончаренко О. Міжнародний комерційний арбітраж як саморегулівна інституція. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2021. № 1. С. 4-13.
- 30.Емельянова І. Ефективний арбітраж – який він? №30, 29 серпня 2019. Київ, 2019. URL: <https://uz.ligazakon.net/#/articles/EA012993>
- 31.Захарченко Т. Г. Визнання та приведення до виконання рішень міжнародних комерційних арбітражів: підручник. Київ, 2007. С. 73-74.
- 32.Клян А. Ф. Особливості вибору арбітрів сторонами арбітражного процесу *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2019. Вип. 58(2). С. 187-190.
- 33.Киричук А.С. Правові механізми регулювання міжнародного комерційного арбітражу. *Економіка і право*. 2014. №24. 2-14. С.232-237.
- 34.Коваленко І. Поняття та види арбітрабельності в теорії комерційного арбітражу. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №1. С.29-33.
- 35.Колдов Є.,Колдов О. Право на справедливий судовий розгляд в міжнародному комерційному арбітражі. *SocialdevelopmentandSecurity*.2020. Vol. 10.№. 3.С.64-74
- 36.Кочин В. В. Визнання арбітражного рішення: правова природа, механізм та значення. Збірник доповідей і статей «Нью-Йоркська Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень: 60-річна історія успіху». *Міжнародні арбітражні читання пам'яті академіка І. Г. Побірченка*. Київ, 2019. С. 88. URL: <https://icac.org.ua/wp-content/uploads/V-Mizhнародniarbitrazhni-chytannya-pam-yati-akademika-I.-G.-Pobirchenka.-Zbirnyk-dopovideji-statej.pdf>
- 37.Лукашевич-Крутник І. С. Способи гармонізації приватноправового законодавства України в сфері надання транспортних послуг із законодавством

Європейського Союзу. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2020. Т. 27. № 2. С. 91-106.

38. Любченко Я.П. Альтернативні способи вирішення правових спорів: теоретико-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2018. 302 с.
39. Мальський М. М. Арбітражна угода: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Львів: Видавництво Літопис, 2013. 374 с.
40. Макеєва О. М. Міжнародний комерційний арбітраж: теоретико-правові аспекти. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2020. № 3. С. 61-66.
41. Майданик Р.А. Арбитражное соглашение в международном коммерческом арбитраже: природа, личный статут, цессия. *Альманах цивілістики : збірник статей*. Київ: Алерта, 2011. 430 с.
42. Мамон З.В. Співвідношення міжнародного публічного і міжнародного комерційного арбітражів: дис. ... канд. юрид. наук 12.00.11. Київ, 2001. 211 с.
43. Мельничук Ю.І. Арбітражна процедура за правилами ВОІВ як альтернативний спосіб вирішення спорів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Випуск 1. С.58-62.
44. Мисишин А. В. Джерела правового регулювання визнання і виконання рішень іноземних юрисдикційних органів в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. №6. С. 41-45
45. Мисишин А. В. Визнання і виконання рішень іноземних юрисдикційних органів в умовах євроінтеграції України в Європейський Союз. Львів: *Рукопис Львівського національного університету імені Івана Франка*, 2021. С.18-26.
46. Міжнародне судочинство / Кол. авт.; за заг. ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2009. 260 с.
47. Михайлів М. Правові наслідки недотримання форми арбітражної угоди. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №9. С.218-222.
48. Мінченко Д. А. Визнання та виконання рішень іноземних судів: Україна та Англія: дис.... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2018. 222 с.

49. Мінченко Д. Юридична природа процедури визнання та виконання рішень іноземних судів та арбітражів. *Evropskýpolitický a právnídiskurz*. 2016. Sv. 3, Vyd. 4. P. 191-195.
50. Нагнибіда В. Встановлення підстав арбітражного розгляду як елемент механізму правозастосування при вирішенні міжнародних комерційних спорів. *Evropskýpolitický a právnídiskurz*. 2020. Sv. 7, Vyd. 2. P. 46-53.
51. Нагнибіда В. І. Арбітраж як суб'єкт правозастосування при вирішенні міжнародних комерційних. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2020. № 2. С. 78-86.
52. Навроцька Ю. Роль обсягу арбітражного застереження (арбітрабельності) для відкриття арбітражного провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. №12. С.52-56.
53. Переверзева О.С. Міжнародний комерційний арбітражний суд з вирішення спорів у сфері торговельного мореплавства: дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03. Київ, 2006. 306 с.
54. Перепелинська О. Арбітраж ad hoc: коли вибір є виправданим. *Юридична газета*. 2013. №11. С.15-19.
55. Петрина В.Н. Термінологічні проблеми в українському законодавстві про міжнародний комерційний арбітраж. *Часопис Київського університету права*. 2019. №2. С.209-2015.
56. Попков А. А. Концепция международного арбитража и ее историческое развитие. *Белорусский журнал международного права и международных отношений*. 1998. №4. С.27-34.
57. Притика Ю. Деякі аспекти поняття міжнародного комерційного арбітражу і його застосування. *Право України*. 1995. № 5. С. 36-39.
58. Притика Ю. Д. Міжнародний комерційний арбітраж: Питання теорії та практики: підручник. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. 516 с.
59. Притика Ю.Д. Теоретичні проблеми захисту прав учасників цивільних правовідносин в третейському суді: дис.... докт. юрид.: спец. 12.00.03. Київ, 2006. 632 с.

60. Приходько А.В. Теоретико-правове дослідження правової природи та видів комерційного арбітражу. *Наше право*. 2014. № 9. С.144-150.
61. Прусенко Г. Є. Поняття «патологічного» арбітражного застереження у міжнародному комерційному арбітражі. *Часопис Київського університету права*. 2013. №1. С.392-395.
62. Полатай В. Ю. Арбітражні угоди в міжнародному комерційному арбітражі. *Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами II Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова*. Харків, 2016. Ч. 1. С. 148-152.
63. Радянська О. С. Питання виконання іноземних арбітражних рішень в Україні. *Міжнародні читання присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П. Є. Казанського: матеріали Міжнародної конференції*. Одеса: Фенікс, 2010. С. 325-328.
64. Справа Алабама. Інформаційна стаття:
URL:<https://history.state.gov/milestones/1861-1865/alabama> (дата звернення: 01.09.2021).
65. Торгашин О. М. Рішення міжнародного комерційного арбітражу: тлумачення, ознаки, види. *Правове регулювання економіки. Збірник наукових праць*. 2005. Випуск 5. С. 212-217
66. Хрімлі О. Інвестиційний міжнародний арбітраж як форма захисту прав іноземних інвесторів. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. 2016. С.80-83
67. Цірат Г.А. Українське врегулювання корпоративних спорів з іноземним елементом. *Юридичний радник*. 2008. № 2. С.103-109.
68. Цірат Г.А. Міжнародний комерційний арбітраж: навч. посібник. Київ: Видавництво «Істина», 2002. 304 с.
69. Цірат Г. А. Міжнародний комерційний арбітраж: навч. посібник. Київ: Видавництво «Алерта», 2019. 410 с.
70. Цірат Г. А. Прогрес виконання іноземних судових рішень. *Юридична газета*. 2019. №37 (691). С. 26-27.

- 71.Цірат Г.А. Українське врегулювання корпоративних спорів з іноземним елементом. *Юридичний радник*.2008. №4.С.105-109.
- 72.Цірат Г. Актуальні питання реформування законодавства України про міжнародний комерційний арбітраж як передумова створення в Україні сприятливих правових умов вирішення міжнародних комерційних спорів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини*. 2017.Вип. 1. С. 77-81.
- 73.Чубарев В.Л. Міжнародне приватне право: навч. посібник Київ: Атіка, 2006. 608 с.
- 74.Юрах В. М. Визначення та історичний розвиток патологічних застережень як виду арбітражних застережень. *Наукові записки. Серія: право*. 2018. Випуск 4.С. 186-190.
- 75.Шаталюк А. Міжнародний арбітраж як дієвий засіб вирішення міжнародних господарських спорів. *Актуальні проблеми правознавства*.2019.Вип. 2. С. 95-99.
- 76.Black`s Low Dictionary, Fifth edition. St. Paul Minn.: West Publishing Co. 1979. 854 p.
- 77.Morrissey J., Graves J. International Sales Law and Arbitration: problems, case sand commentary. The Hague: Kluwer Law International BV, 2008. 528 p.
- 78.Redfern A., Hunter M. Law and Practice of International Commercial Arbitration. 4-th ed. Sweet and Maxwell Limited, 2004. 659 p.